

Massa morts

César Lorenzo Rubio, historiador

David Ballester posa llum i taquígrafs sobre un dels aspectes més fosc de la transició a la democràcia: la violència policial que va causar, almenys, 134 víctimes mortals

Aviat farà quaranta anys de la primera victòria electoral del PSOE a les eleccions legislatives. El moment en què s'ha convingut de posar el punt i final a aquell procés de canvi polític que va iniciar-se, *stricto sensu*, amb la mort del dictador Francisco Franco, el 20 de novembre de 1975. Moltes persones encara recorden el president del Govern, Arias Navarro, anunciar plorós per televisió: «Españoles, Franco ha muerto». I tampoc són poques les que podrien dir on eren la nit del 28 d'octubre de 1982, mentre Felipe González i Alfonso Guerra saludaven una multitud entregada des del balcó del l'hotel Palace de Madrid. Però cada cop en són menys, perquè a Espanya avui dia ja són majoria les persones nascudes després d'aquells anys. O bé que aleshores eren tan petites que, com a molt, els van viure a l'esquena dels seus pares i mares,

igual que aquell nen, puny alçat, fotografiat per a la posteritat el 1976 en una manifestació. Quina imatge retindran, les generacions més joves, de la Transició que van protagonitzar els seus predecessors? La d'Arias Navarro, la de Daniel Rivas —el nen que ja té 50 anys—, o la dels advocats sevillans, pletòrics per la seva majoria absoluta? Totes tres, i moltes altres d'icòniques, mereixen ser a l'àlbum de fotos d'aquella etapa. També, malgrat la tendència a amagar-les, les de cossos sense vida, amb la pell negra pels cops rebuts o la roba amarada de sang pels trets de la policia. Fotografies custodiades en dossiers oficials inaccessibles i que no van ocupar les portades dels diaris, però que com els seus retratats, protagonistes involuntaris, també van ser —malgrat tot— una part indestruïble del procés de transició de la dictadura a la democràcia.

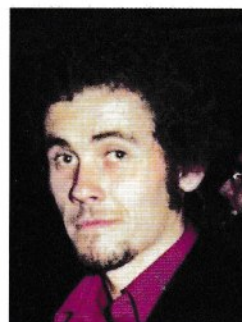
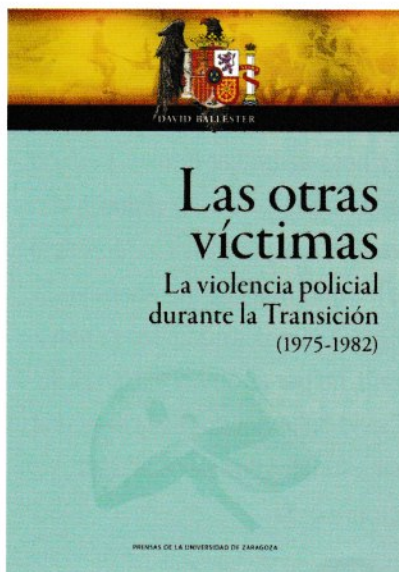
Las otras víctimas. La violencia policial durante la Transición (1975-1982) (Prensas de la Universidad de Zaragoza, 2022), de David Ballester, posa nom, rostres i circumstàncies a moltes d'elles. I no en són poques. Almenys 134 persones van perdre la vida com a conseqüència d'abusos policials en aquells set anys. Morts per la tendència a disparar primer i preguntar després, per una forma barroera i brutal de dissoldre manifestacions, o per la pràctica endèmica i enquistada de la tortura en comissaries i casernes. Amb aquesta obra, Ballester culmina un treball ingent de recopilació i anàlisi de dades que ja havia iniciat amb les seves anteriors publicacions: *Vides truncades. Repressió, víctimes i impunitat a Catalunya (1964-1980)* (València, 2018) i *Corre democràcia, corre. Mobilització i repressió a la Catalunya de la Transició (1975-1980)* (Barcelona,

2019). I ho fa de forma impecable, amb un llibre que permet dues lectures, en sentit metafòric i literal. D'una banda, en paper, un volum de caire assagístic on, a través dels cinc capítols que constitueixen el cos central, desgrana les claus del seu estudi. D'una altra, en format digital accessible a través d'un codi QR, una recopilació detallada i minuciosa de vora un centenar i mig de casos, on s'inclouen els confirmats, els dubtosos i els descartats, tots documentats excel·lentment, i que per la seva extensió, interès i rigor, representa un autèntic segon volum virtual. La suma mereix, per mèrits del seu autor, figurar en la llista de les obres imprescindibles sobre la Transició.

Però no hi pot haver víctimes sense victimaris, i Ballester els dedica un capítol monogràfic, a més de moltes pàgines en d'altres, que expliquen la raó d'una xifra de morts tan elevada. Dins d'una història de llarg recorregut que es retrotrau a la configuració dels

cossos policials a la immediata postguerra i supera de llarg, per la part final, el límit cronològic del desembre de 1982, l'autor desgrana, pas a pas, norma a norma, i mort a mort, el llarg i complex procés que va permetre passar d'un concepte «d'ordre públic» a un altre «de seguretat ciutadana». Un canvi de mentalitat col·lectiva i de forma d'actuar que es va aconseguir sense depurar cap dels cossos policials, fet que explicaria l'aplicació lenta i els fracassos nombrosos pel pes de l'herència dictatorial entre els rengles de la Policia i de la Guàrdia Civil. Agents mal formats, mal pagats i mal equipats, però també completament habituats a la repressió més acarnissada contra els opositors al règim franquista, i que de manera absolutament impune i blindats davant de qualsevol intent de passar comptes amb el seu passat, van seguir treballant i ascendint en l'escala de comandament sota governs democràtics. A vegades, precisament, gràcies al bagatge

repressiu adquirit sota la dictadura i que anys després posarien a disposició dels nous gestors, especialment, contra la delinqüència política de signe terrorista. Són tants els noms amb els quals l'autor demostra que aquesta va ser una pràctica generalitzada que costa triar-ne només un a títol d'exemple, però el de l'inspector José Matute Fernández, antic cap de la Brigada Político-Social a Tenerife i responsable de la mort a comissaria de l'obrer Antonio González Claras, el 1975, resumeix a la perfecció la paradoxa del procés de canvi policial. Matute, que ja havia estat condemnat per un delictes de lesions a un altre detingut, va ser amnistià el 1977. I el 1980 va ser destinat a la Dirección General de Seguridad amb l'encàrrec de vetllar per la integritat física dels detinguts i evitar que poguessin ser objecte de maltractaments. «Tot un sarcasme de la Història», conclou Ballester. No calen més explicacions.

D'esquerra a dreta: Gustau Adolf Muñoz Bustillo; Roque Peralta Sánchez; Adolfo Bárcena López; María Luz Nájera Julián

Germans de Juan Gabriel Rodrigo i membres de l'Asociación 3 de Marzo de Vitòria, en el quaranta aniversari de la seva mort. Tarragona, març de 2016

Aquesta manca d'autocrítica, aquesta disculpa dels abusos policials —«Al fin y al cabo lo nuestro serán errores, lo otro son crímenes», va dir el ministre Rodolfo Martín Villa sobre una salvatge actuació policial a Renteria el juliol de 1978— i la consegüent impunitat judicial i política, són elements clau que planegen per sobre dels tres tipus de situacions que van causar el conjunt de morts a mans policials: les ja al·ludides 1) tret injustificat d'arma reglamentària o «gallet fàcil» —91 casos—; 2) repressió al carrer en el decurs de manifestacions i mobilitzacions populars —38 casos—; i 3) tortures —5 casos. En capítols consecutius, Ballester analitza les xifres i les circumstàncies predominants en cadascuna, el perfil dels traspassats (gènere, edat, filiació política...), la distribució geogràfica (on destaquen en totes les categories les províncies basques, Madrid i Barcelona), la relació amb el govern de torn al llarg del període, el cos policial implicat, etc. D'aquesta forma, estableix les línies mestres de

cada tipus, il·lustrades amb exemples escollits de les llargues llistes recollides als annexos digitals. Gràcies a aquest exercici de síntesi, reforçat a les conclusions de l'obra, els lectors (erudits o simples interessats en el període, tots dos perfils quedaran igualment corpesos davant la cruesa d'aquesta història negra de la Transició) podran copsar en tota la seva amplitud una problemàtica que, lluny de respondre a l'excés de zel d'alguns agents, va presentar un caràcter estructural i estès a tots els cossos fins ben entrada la democràcia, molt més enllà dels límits estrictes d'aquells set anys, com l'autor subratlla en diverses ocasions.

L'obra també sobrepassa el límit temporal del 1982 per explicar les vicissituds dels familiars dels desapareguts en la seva recerca de justícia. Silencis corporatius, traves burocràtiques de tota mena i processos judicials dilatats inexplicablement que van acabar, en la immensa majoria de casos, amb absolucions o condemnes irrisòries, amb indults i reintegració a la vida activa als

respectius cossos d'on només en comptades ocasions els autors en van ser apartats. I davant d'això, una fèrria voluntat majoritària de recordar els seus éssers estimats, però també, en uns pocs casos, la de passar pàgina i no furgar en una ferida que no té analgèsia possible. Quaranta anys després les iniciatives governamentals per esclarir la mort d'aquestes persones han estat pràcticament nul·les, i només en alguns territoris s'ha obert la porta a reconèixer-les com a víctimes de la violència d'Estat, no sense entrebancs de diversa mena i amb una escassa i tardana iniciativa política

El que és inqüestionable és que després de la publicació d'aquest llibre ningú més podrà sostenir sense ruboritzar-se o faltar a la veritat que el pas de la dictadura a la democràcia va ser modèlic, pacífic i exemplar. Tampoc les víctimes dels abusos policials poden continuar sent una simple nota al peu de pàgina de les víctimes de la violència política causades per organitzacions terroristes, per més que l'oblit i el menysteniment institucional que les ha caracteritzat durant quatre dècades, majoritàriament, perduri. És hora de tancar ferides, però no amb l'oblit, sinó amb el dret a la veritat, a la justícia, a la reparació i a les garanties de no repetició. Si per a algunes d'aquestes ja fem tard, no per a totes. I el treball de David Ballester pot esdevenir una eina fonamental per a aquest propòsit.